

פנינים משולחן רבינו

הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל

- פרשת חיי שרה תשע"ה -

אדם, ואם כן שפיר יש הנאה להנותן אף באדם סתם ויוכל לברך הטוב והמטיב.

ג. נתן השואל פחות משוה פרוטה
הנה כתב בקצות החושן (סי' ש"מ סק"ה) דנראה דאפילו נתן השואל לבעלים פחות משוה פרוטה, תו לא הוי עלה דין שואל כיון דגם הבעלים נהנין מיהת, אלא הוה שוכר. [ואע"ג דשומר שכר לא הוי בשכרו בפחות משוה פרוטה, מכל מקום לגבי משאיל סגי לה בפחות משוה פרוטה כיון דהא לא הוי כל הנאה שלו].

ואם כן תיקשי שואל היכי משכחת לן, הרי בכל גוונא המשאיל נהנה עכ"פ פחות משוה פרוטה, דהרי נהנה שהשואל שאל ממנו, ואם כן כל שואל ליהוי שוכר.

אלא על כרחך חזינן דזה לא מפקיע שם שואל. ואם כן באדם חשוב נמי חשיב שואל.

ד. שכר ממקום אחר

וכי תימא דמטעם אחר לא מופקע שם שואל, דהרי כתב בתשובות הרשב"א (ח"ה סי' קפ"ט) דאם המשאיל אינו מקבל שכר מהשואל אלא ממקום אחר, אכתי חשיבא שואל.

אך אינו כן, דהכא חשיבא דהמקבל נותן לו, דהרי מהני לקידושין. [ולכאורה הרשב"א פליג על הר"ן (תשובות סי' י"ט, ומבואר בש"ך ח"מ סי' ע"ב סי"ק כ"ט) דבמשאיל ספר, כיון דמרויח המשאיל פרוטה דרב יוסף הוי שוכר. וכך כתב באמרי בינה (סי' ע"ד)].

ויברכו את רבקה

וַיְבָרְכוּ אֶת רַבְקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אַחֲתָנוּ אֵת הַיְי לְאַלְפֵי רַבְבָּה וְגו' (כ"ד ס')
הנה ילפינן במסכת כלה (פ"א ה"א) מניין לברכת חתנים מן התורה, שנאמר 'ויברכו את רבקה ויאמר לה אחותינו את היי לאלפי רבבה וגו' [בתוספות בכתובות (ז' ב' ד"ה שנאמר) מבואר דאירי בברכת אירוסין. אבל ברד"ל בפירושו על פרקי דר' אליעזר (פרק ט"ז אות ל"ב) מוכיח דהלימוד על ברכת נישואין, עיין שם. וכך מביא בפנים יפות].

הנה שמעתי עובדא בהגאון ברכת שמעון זצ"ל, שהיה בחופה, והמברך הראשון, במקום לברך 'שהכל ברא לכבודו', בירך 'שהכל נהיה בדברו'. וכאשר כיבדוהו להגרב"ש בברכה אחריתא, אמר תחילה 'שהכל ברא לכבודו' ואחר כך ברכה אחריתא. והכל היה למישרים ובלא כל בושא וכבוד הבריות.

ויש לעיין בהאי עובדא בכמה נידונים:

א. תוך כדי דיבור

הנה בתוך כדי דיבור אפשר לתקן החתימה. וכנראה דבשעה שהמברך הבין הטעות, היה כבר לאחר כדי דיבור. ואולי כבר התחילו יוצר האדם. אך יש לדון דגם בתוך כדי דיבור של 'יוצר האדם' עדיין אפשר לתקן 'שהכל ברא לכבודו'.

אך כל זה תליא בספק הרמב"ן (מלחמות סוף פ"ק דברכות) אם בתוך כדי דיבור מהני רק לתקן מה שלא אמר כהוגן, או דילמא מהני גם לעקור ברכה מתוקנת. ומובא הספק בדעת תורה (סי' קי"ד סעי' ו') בהגהת נכד המחבר.

ב. ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

הנה בברכה לבטלה צריך לומר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', ואם כן היה צריך לומר לזה שטעה ובירך 'שהכל נהיה בדברו', שיאמר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'. ויש לעיין מהו שיעור הסמיכות שאפשר עדיין לומר ברוך שם וכו'.

ג. כסדרן

הנה לכתחילה הא בעינן לברך השבע ברכות כסדרן. והרי בעובדא

השאלה באדם חשוב

וַתֹּאמֶר שְׁתֵּה אֲדֹנָי וַתִּמְהַר וַתֵּרֶד כֹּדֶה עַל יָדָהּ וַתִּשְׁקָהּ (כ"ד י"ח)
ביאר באלשיך הא דאמרה רבקה 'שתה אדוני', דהנה אמרינן בגמרא קידושין (ז' א') אם נתנה האשה מעות להאיש, ואמרה לו הילך דינך זה מתנה ואתקדש לך, ולקחו ואמרו לה הרי את מקודשת לי בהנאה זו שקבלתי ממך מתנה, אם אדם חשוב הוא, הרי זו מקודשת, כי בנחת רוחה על זה שקבלו ממנה מתנה יחשב כנותן לה. אם כן אפשר כי על דרך זה אמרה רבקה לאליעזר 'שתה' ובקבלך ממני אחזיק לך טובה, ועל כן אקראך 'אדוני'. [א"ה, דברי האלשיך לא הובאו בכתיבי רבינו].

והנה בעיקר האי דינא דאדם חשוב, שמעתי שאלה, מהו אם השאיל פקדון לאדם חשוב, האם האדם חשוב הוה שואל כמו בכל שאלה, או דילמא הכא הוה שוכר, דנימא דכיון דהוה אדם חשוב והסכים לשאול ממנו החפץ, אם כן המשאיל נהנה ממנו ונחשב שקיבל שכר.

וכמו כן יש לעיין באשה שהשאילה פקדון לאדם חשוב לצורך קידושין, האם מקודשת, דנימא דכמו נתינה לאדם חשוב מהני, הכי נמי השאלה.

ולכאורה יש להוכיח דלא מהני, דהנה דנו הפוסקים (א"ה, ע' רשב"א ורמב"ן קידושין שם, וקצות החושן סי' ק"צ סק"ד, דלא מהני) מהו כשאינו נותן לאדם חשוב במתנה גמורה, אלא רק במתנה על מנת להחזיר, האם חשיב הנאה.

והרי מי לא עסקינן דהאדם חשוב יכול להשתמש בו בינתיים, ואם כן איכא עכ"פ הנאה דהשאיל ממנו, ומכל מקום חזינן דלא קני דליכא הנאה, אם כן חזינן דהשאלה לא מהני.

עוד הוכחה דלא מהני

הנה יש לעיין עוד בהאי נידון, דלכאורה יש להוכיח מחליפין דלא מהני:

א. בכל אדם הוה הנאת פחות משוה פרוטה
הנה דעת לוי (בבא מציעא מ"ז א') דקנין חליפין בכליו של מקנה, דבההיא הנאה דקא מקבל מתנה מיניה גמר ואקני ליה.

והקשו קמאי (קידושין שם) דלענין חליפין שמעינן דכל אדם שמקבל ממנו מתנה איכא הנאה וזוה גמר ומקני, ולא בעינן דוקא אדם חשוב, ואם כן אמאי לענין קידושין בעינן דוקא אדם חשוב.

ומיישב ברמב"ן (קידושין שם) דאע"ג דלענין קידושין בעינן קבלת אדם חשוב כדי שיחשב הנאה, זה דוקא למשוי שוה פרוטה, ואשה בהנאה פורתא דפחות משוה פרוטה אינה מקנה עצמה, אבל הרי פחות משוה פרוטה מיהא הוי, ולענין חליפין הרי אע"פ שאין כאן אלא הנאת פחות משוה פרוטה, נמי גמר ואקני ליה.

ב. נפקא מינה לענין הטוב והמטיב

הנה דנו לפי זה בנותן מתנה לכל אדם שיברך הטוב והמטיב, דהנה כתב הרא"ש בברכות (פ"ט סי' ט"ז) שאם נתנו לו במתנה כלים חדשים מברך הטוב והמטיב, שהוא טובה גם לנותן, שאם המקבל הוא עני, נמצא שזוכה הנותן במצות צדקה, ואם הוא עשיר שמח הנותן שהוא מקבל ממנו.

והקשה במגן אברהם (סי' רכ"ב ס"ק ח') דהא מבואר בגמרא קידושין ה"ל דרק אם המקבל הוא אדם חשוב אז הוי חשיבות להנותן, אבל בסתם אדם שמקבל אינו חשיבות להנותן.

ותירצו (א"ה, עיין בשערי דעה י"ד סי' ק"ס סט"ו) ע"פ הני"ל, דאמנם הנאה שוה פרוטה ישנו רק בקבלה של אדם חשוב, אבל הנאה גרידא איכא בקבלה של כל

ד. ראייה מברכה על מילה

שמעתי דדנים ראייה דאמן אינו מפסיק, מהא דברית מילה בשבת, לאחר ברכת הגפן דקידוש, מברכים אשר קידש, והרי עונן השומעים אמן על ברכת אשר קידש, ושותים יין הקידוש, אע"פ שאין הברכה של אשר קידש מתייחסת להם. אלא חזינן דאמן אינו הפסק.

אך באמת יש ראייה גם מימות החול ויש ברית, היאך שותים הא ליהוי אמן הפסק, אלא דאמרינן דהגפן שייך לברכת הברית, וא"כ בשבת נמי.

שהכל ברא לכבודו על מים

הנה שמעינן דפסיקא דבאמירת 'שהכל נהיה בדברו' אינו יוצא 'שהכל ברא לכבודו'. ויש לעיין מהו בהיפוך, בהיה צריך לברך 'שהכל נהיה בדברו', ובירך במקומו 'שהכל ברא לכבודו'.

ויש לעיין בזה בכמה אנפי:

א. בירך שהכל ברא לכבודו על מים

לעני"ד שפיר דמי, שהרי הזכיר שה' ברא הכל, ונהי דלא אמר 'בדברו', אך הא בברכת בורא פרי האדמה ובורא פרי העץ נמי אינו מזכיר 'בדברו', ויש לומר ד'בדברו' לאו לעיכובא.

ואולי יש לחלק, דבאמת בברכת שהכל מעכב 'בדברו', דדוקא כשאומר בריאה אין צריך להזכיר 'בדברו', אבל כשאומר נהיה יש להזכיר 'בדברו'.

אך מכל מקום גם לפי זה שפיר דמי בבירך על מים 'שהכל ברא לכבודו', שהרי הזכיר בריאה, ואם כן אינו מעכב 'בדברו'.

[וכי תימא דתיבת 'לכבודו' תהא הפסק, יש לומר דהוספה בהמטבע לא מקרי הפסק].

ב. רופא כל בשר

הנה יש לדון מהו אם בברכת רפאנו בשמונה עשרה, במקום לסיים 'רופא חולי עמו ישראל', סיים 'רופא כל בשר ומפליא לעשות'.

לעני"ד שפיר דמי, דבכלל מאתיים מנה, והיינו דבכלל רופא 'כל בשר', רופא חולי 'עמו ישראל', [ורק הוסיף 'ומפליא לעשות'].

ואף שלא אמר 'עמו ישראל' שיש מפרשים דהיינו השגחה פרטית המיוחדת לעם ישראל, אך יש לומר דמכל מקום אינו חוזר, והוה כדינא דהמשנה ברורה (סי' ס"ח סק"א) דאם שינה בנוסח הברכה ולא אמר אותו לשון ממש, אלא שאמר בנוסח אחר בענין הברכה, אפילו חיסר כמה תיבות יצא בדיעבד. [ועי' בשו"ת הגי"ר חיים ברלין מובא בשיח תפילה ע' רנ"ט].

ג. ברכה אחרת מיגרע גרע

אמנם שמעתי מאחד מגדולי המורים (הגאון בעל 'קנה בשם' זצ"ל) דלא מהני, דכיון דהוה ברכה אחרת מיגרע גרע. ולפי זה יש לומר נמי בשהכל ברא לכבודו דלא יועיל. אך לעני"ד סברא זו צריכה ראייה גדולה.

והנה הביאו ראייה דלית לן בה, דהרי יש אומרים (פרי חדש סי' נ"ב סק"א, מובא במשנה ברורה סי' נ"ב סק"ט) דאם לא אמר אלוקי נשמה לפני התפילה, לא יאמר לאחר התפילה, דהרי לאחר שאמר בשמונה עשרה מחיה המתים, כבר יצא ידי ברכת אלוקי נשמה, דאלוקי נשמה הוה בכלל מחיה המתים. חזינן דמהני מחיה המתים כדי לצאת אלוקי נשמה, אע"פ דהוה ברכה אחרת. [ועיין במשנה ברורה (שם) דבמכוין להדיא שלא לפטור במחיה המתים ידי אלוקי נשמה, מהני].

ד. הזן את הכל

שמעתי עובדא שאחד בירך ברכת המזון וסיים ברכה ראשונה 'על הארץ ועל המזון', במקום 'הזן את הכל', וקאמר הגאון דובב מישרים דשפיר דמי. [והגאון דובב מישרים קאמר לשואל שהיה באמצע ברכת המזון, טוב ששאלתני, כי אחרים היו אומרים דלאו שפיר דמי]. ולפי זה שמעינן דאע"ג דהוה סיים ברכה אחרת, מכל מקום שפיר דמי.

סוף השבעה ימים

הנה מברכינן שבע ברכות רק בשבעת ימי המשתה, וכשיש פנים חדשות, כמבואר בסוגיא בכתובות (ז' ב').

והנה כתבו הפוסקים (תשובות גינת ורדים כלל א' סי' כ"ח הובא בשערי תשובה סי' קפ"ח סק"ח, ובגליון הגרע"א אה"ע סי' ס"ב) דאם התחילו את הסעודה בתוך שבעת ימי המשתה ונמשכה הסעודה לאחר שבעת ימי המשתה, אין אומרים שבע ברכות.

הני"ל המתינו לברך שהכל ברא לכבודו רק לפני ברכה אחריתא. אלא יש לעיין, אחרי שכבר התחיל בשניה, האם אכתי יש לכתחילה לעשות הראשונה מיד, או דילמא כיון שכבר נשתנה הסדר יכול לומר הראשונה גם לפני האחרונה או אחריה. אמנם לכאורה יש לומר דכמה שיכול לשמור על הסדר ישמור. [אלא דיש לדון מצד כבוד הבריות].

ד. להצילו מברכה לבטלה

הנה היה צריך שיתן להמברך שבירך שהכל נהיה בדברו, שישתה או יאכל כדי להצילו מברכה לבטלה. אך פשוט דלא מהני כיון שלא נתכוין לפטור.

והנה יש לעיין האם מועיל כאשר זה שיתנו לו לאכול הוא בעל הבית, ואם כן אע"פ שלא התכוין בהברכה לאכילה, מכל מקום מדין 'דעת בעל בית' חל הברכה על האכילה.

אך יש לדון לחלק, דדוקא בנתכוין לאכול, אמרינן דברכתו מצי קיימא על שאר מאכלים, משא"כ בכהאי גוונא שלא התכוין לאכול, אלא התכוון לברך ברכת אחת מהשבע ברכות. וכך נראה יותר.

ה. הפסיקו באמן

הנה תיקשי, היאך ישתו החתן והכלה מהכוס כיון שהפסיקו באמן על שהכל נהיה בדברו והכלה ברכה לבטלה, נמצא דסחו בין בורא פרי הגפן לשתייה. [וכי תימא דבאמת בטל הבורא פרי הגפן, אלא עכ"פ יחול הישהכל נהיה בדברו על שתיית היין, אינו כן, שהרי לא נתכוין להוציאם]. ועיין לקמן שהבאנו כמה נידונים בזה.

ו. שהכל ברא לכבודו על מים

הנה שמעינן דפסיקא דבאמירת 'שהכל נהיה בדברו' אינו יוצא 'שהכל ברא לכבודו'.

[וראייתו בספר שירת נשואין (דף ע"א) בשם עצי ארזים, דבאמת יצא, והביא דיש חולקים דלא יצא דמדברי קמאי משמע שעניניהם נפרדים]. ויש לעיין מהו בהיפוך, בהיה צריך לברך 'שהכל נהיה בדברו', ובירך במקומו 'שהכל ברא לכבודו'. ועיין לקמן שהבאנו כמה נידונים בזה.

הפסיק לענות אמן

הנה הבאנו לעיל להקשות, היאך ישתו החתן והכלה מהכוס כיון שהפסיקו באמן על שהכל נהיה בדברו שהיא ברכה לבטלה, נמצא דסחו בין בורא פרי הגפן להשתייה. ויש לדון בזה בכמה נידונים.

א. דרך החיים דלא מעכב

הנה כתב בדרך החיים (דיני חתן בבית המשתה אות י"ג) דהא דבחופה מקדימין בורא פרי הגפן לשש הברכות ובברכת המזון מאחרינן הבורא פרי הגפן לאחר הברכת המזון, דהנה הוה ספיקא אם טעונה כוס, והלכך בחופה דאין המברך שותה לא איכפת לן דמקדמינן, דהרי להתחיל וכלה אין הפסק לאחר בורא פרי הגפן, משא"כ בברכת המזון דאיהו עצמו שותה הוה ליה הפסק.

ותיקשי, הרי גם החתן וכלה מפסיקין עכ"פ בעניית אמן על השבע ברכות, אלא חזינן דמפאת האמן לא אתי עלה.

והנה קא נגעא בהנידון בכל ברכת הנהנין אם לאחר הברכה ענה אמן על ברכה אחרת, האם צריך לחזור ולברך. וצריך עיון בתשובות פנים מאירות (ח"א סי' נ"ט).

ב. בין כך מפסיק בהברכות

אך יש לעיין דהאי אמן דהוי הפסק כאשר אמר שהכל נהיה בדברו, הרי היא לפני גמר שאר הברכות, ויש לדון דבכהאי גוונא אינו הפסק להבורא פרי הגפן.

והיינו דיש לעיין אם השומע קידוש או האומר קידוש, וסח באמצע הקידוש, האם ברכת בורא פרי הגפן אזדא, או דילמא כיון דגוף הקידוש לא הוה הפסק אם כן מאי איכפת לן דדיבר באמצעו, ואם נימא כן הכי נמי דכוותה. וצריך תלמוד.

ג. אשה שכבר בירכה שהיינו

הנה בהאי אמן אם משוי הפסק, דנו הפוסקים לענין אשה שבירכה שהיינו בהדלקת נרות של יום טוב, דלא תענה בקידוש אמן על שהיינו מפאת דרוצה לשתות היין.

ברכת לא מברכים

הנה הנה הבאנו לעיל דעת הכנסת הגדולה וגינת ורדים דהטעם דלא מברכין שבע ברכות לאחר השקיעה, דלענין לברך ברכה לא אזלינן בתר תחילת הסעודה. ויש לדון בזה בכמה נפקותות.

א. יכול לשמוע מאחר

הנה אם היו ב' חתנים בסעודת השבע ברכות, ולאחד מהם עדיין לא כלו ז' ימי המשתה, דנמצא שיברכו שם את השבע ברכות, יש לומר דגם החתן השני שנגמרו לו ימי המשתה צריך להשאר לשבע ברכות, להך צד (לכנסת הגדולה הני"ל) דיש חיוב שבע ברכות לשיטות דאזלינן בתר תחילת הסעודה. [אמנם לגינת ורדים לכולי אינו חייב לברך, וא"כ אינו צריך להשאר].

ב. שהשמחה במעונו

הנה לענין שהשמחה במעונו, יש לדון דאומרו גם כשמברך ברכת המזון לאחר השקיעה, דבלאו הכי מדינא אומרים שהשמחה במעונו כל י"ב חודש לאחר הנשואין, ורק האידינא שערבה כל שמחה אין אומרים אותו אלא בז' ימי המשתה [ש"י"ע אה"ע"ז סי' ס"ב סי"ג], אם כן עכ"פ יכול לאומרו בתחילת הסעודה בתוך שבעת הימים.

אלא יש לדון דגם בלאו הכי אומרו לאחר השקיעה, דהרי להאמור לענין לומר שהשמחה במעונו שפיר ניזיל בתר תחילת הסעודה, דהרי כל הטעם שלא מברכים השבע ברכות לאחר השקיעה, היינו רק משום דהוה ברכה שלימה, אם כן שאני שהשמחה במעונו דאינו אלא הזכרה. ונפקא מינה בטעם השני, דגם כאשר בסייעתא דשמיא בביאת גואל צדק יאמרו שהשמחה במעונו כל הי"ב חודש, מכל מקום בכלות הי"ב חודש ויהא לאחר השקיעה, גם יאמרו שהשמחה במעונו.

פנים חדשות

מעתי יש לדון בכמה נידונים בדינא דפנים חדשות:

א. הלכו הפנים חדשות

הנה לאור האמור דלא אזלינן בתר תחילת הסעודה כדי לברך שבע ברכות, אם כן נפקא מינה נמי לענין פנים חדשות, כגון אם הלכו הפנים חדשות באמצע הסעודה, לא מברכים שבע ברכות, דגם בכהאי גוונא לא אזלינן בתר תחילת הסעודה. [וכפיסקא דגינת ורדים הני"ל].

ב. הלך הסעודה שלישיית

הנה איתא ברמ"א (אה"ע"ז סי' ס"ב סעי' ח'), דעכשיו נהגו לברך שבע ברכות גם בסעודה שלישיית, ויש אומרים מטעם דרגילין לדרוש, והדרשה הוי כפנים חדשות.

וראיתי בספר שובע שמחות, דלפי זה בסעודה שלישיית דאמרינן דהשבת הוה פנים חדשות בצירוף דברי תורה, אין לברך שבע ברכות לאחר השקיעה, דמכיוון דנגמר השבת, הוה כהלכו הפנים חדשות. [נאיייתי כן בשם הרבה פוסקים לענין סעודת פורים שנמשכה בלילה].

ג. רוב אנשים סעודה שניה

הנה אם אצל ששה אנשים היא סעודה שניה ואצל ארבעה היא סעודה שלישיית, כתב בספר שובע שמחות דסגי ברוב, ואפשר לומר הברכות בלא שידרשו בדברי תורה.

ויהא נפקא מינה שאם אחד מהששה עשה קידוש על מזונות בבוקר, דבשבילו הוה השתא סעודה שלישיית, שהרי כבר יצא ידי חובת סעודה שניה בפת הבא בכיסנין, כמו שהאריך בקהילות יעקב בברכות (סי' כ"ה), אם כן יצטרכו דברי תורה. [ויש לעיין אם יעזרו בזה הדברי תורה באופן שאוכלים סעודת השבע ברכות לפני חצות, דמדינא סעודה שלישיית הוה רק אחר חצות, ובסעודה שאינה חיובית לא מהני דברי תורה].

ד. שש בני חוץ לארץ

הנה ביום טוב שני של גלויות, אם איכא שש בני חוץ לארץ וארבע בני ארץ ישראל, כתב בספר שובע שמחות דאין מברכים, דלא דמי לשש בני סעודה שניה וארבע בני סעודה שלישיית. ויש לעיין בטעם הדבר, דהא בתרווייהו לשש יש פנים חדשות ולארבע לא.

ה. החליטו להשאר בארץ ישראל

הנה אם באמצע הסעודה אחד מבני חוץ לארץ החליט במחשבתו להשאר בארץ ישראל, דנעשה מיד בן ארץ ישראל ואינו ממשיך היום טוב, כמו שהכריע החזון איש, כבר לא יעשו שבע ברכות, דהוה ליה כהלכו הפנים חדשות.

ויש לבאר האי דינא בג' דרכים:

א. תליא אי אזלינן בתר תחילת הסעודה

הנה דרך אחד מצאנו בשיירי כנסת הגדולה (או"ח סי' קפ"ח סי"ק י"ט) דתלי לה בפלוגתת קמאי אי אזלינן בתר תחילת הסעודה לענין הזכרת רצה ויעלה ויבא ועל הנסים בברכת המזון, ונהי דאנן נקטינן לעיקר כהפוסקים דאזלינן בתר תחילת הסעודה, מכל מקום כל זה לענין רצה ויעלה ויבא דאין כאן נידון של ברכה לבטלה, אבל למיעבד ברכה, בזה חיישינן להפוסקים דלא אזלינן בתר תחילת הסעודה.

וכן מבואר להדיא במשנה ברורה (סי' קפ"ח ביאור הלכה סעי' י'), דהנה קיימא לן דמי שלא אמר רצה או יעלה ויבא בברכת המזון, ונזכר לאחר שגמר ברכה שלישיית ולפני שהתחיל הטוב והמטיב, אומר ברכה דאשר נתן וכו', וכתב במשנה ברורה (שם) דאם היה רק תחילת הסעודה ביום ועכשיו לילה, ושכח רצה, לא יאמר אשר נתן וכו', וטעמא דלענין ברכה חיישינן לאותם פוסקים.

[ואע"ג דלהסוברים דאזלינן בתר תחילת הסעודה הוה ליה ברכה לבטלה במה שירך בלא הזכרה, מכל מקום סמכין על הסוברים דלא אזלינן בתר תחילת הסעודה, וזה עדין מלברך ברכה].

ב. גינת ורדים דלענין ברכה שאני

עוד דרך מצאנו בגינת ורדים, דכתב דהאי דשבע ברכות לא תלי בפלוגתא הני"ל, ולא אפליגו הפוסקים אי אזלינן בתר תחילת סעודה אלא לענין הזכרה בלבד שאין שם מטבע ברכה מחודש, אכן כשיש ברכה מחודש בכהאי גוונא חמיר טובא, ונראה דלכולי עלמא לא יברך. מבואר מדבריו דלא תליא בספק והוא לכולי עלמא.

ג. אין כאן חתן

עוד דרך שמעתי משמיה דגאב"ד פוניבז' זצ"ל, דאיכא טעמא אחרינא שלא לברך במוצאי השבע ברכות, דהרי גבי שבע ברכות לא שייך למימר דניזיל בתר תחילת הסעודה, דכיון דאחר שיצא יום השביעי, הא כבר ליכא על החתן שם חתן, וממילא מאי יועיל אם ניזיל בתר תחילת הסעודה, הא גם אילו היה הולך החתן באמצע הסעודה ביום, לא היה אפשר לברך ז' ברכות דאין מברכין בלא חתן, וכיון שיצא יום השביעי וניטל ממנו שם חתן שוב אי אפשר לברך שבע ברכות. [ועי' בחי' רבינו שמואל מסלנט ח"א סי' פ"ה].

הלכו החתן וכלה

הנה יש לדון בכמה נפקותות לאור ג' מהלכים הני"ל. ותחילה נכתוב מה שיש לדון בדברי גאב"ד פוניבז'.

א. חתן וכלה הלכו

הנה באמת צריך עיון בפוסקים מהו כשהחתן והכלה הלכו לפני ברכת המזון, דאיכא דסברי דמברכין, עיין באוצר הפוסקים (סי' ס"ב סי"ק נ"ח אות ו') דאייתי משו"ת חסד לאברהם (תאומים תנינא סי' ל"ד) דאם החתן והכלה הלכו לפני ברכת המזון אפשר לברך, והביא ראיה מהא דאיתא בשולחן ערוך (אה"ע"ז סי' ס"ב סעי' י"א) דבני חופה שנתחלקו לחבורות כל שהתחילו בשעה שהתחילו אותן בבית החתן, מברכין. ועיין שם עוד.

ואולי אינו סותר להא דהגרי"ש כהנמן, דמכל מקום החתן והכלה בעולם. וכן אייתו דחילק הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ב. פנים חדשות שהלכו

אמנם לענין פנים חדשות שהלכו קודם ברכת המזון, נקטו הפוסקים דלא מהני, עיין באוצר הפוסקים סי' ס"ב דף כ"ט ב' בשם שנת חיים ועוד פוסקים). ויש מהפוסקים שכתבו דלאחר השקיעה דמי להיכא דהלכו הפנים חדשות.

וטעם החילוק בין הלכו הפנים חדשות דלא מברכים שבע ברכות, לבין הלכו החתן וכלה דעדיין מברכים שבע ברכות, צריך לחלק, דבהלכו החתן וכלה כבר חל על הציבור החיוב ברכה, משא"כ בפנים חדשות דכל הברכות מחמתיהו.

ג. מתו או נתגרשו

הנה אם מתו החתן או הכלה או נתגרשו, בזה יש לעיין להשיטות דאזלינן בתר תחילת הסעודה, אם יאמרו שבע ברכות מפאת דבסעודה היו חתן וכלה, או דזה גרע. ובדברי הגאב"ד דפוניבז' נתבאר שזה גרע, דאין כאן חתן וכלה וכהני"ל.

עניני שבת

שצריך לטלטל הדבר ממקומו של עכשיו, ורוצה להניחו במקום שימשם לאחר השבת.

א. קולט שומן אסור משום הכנה

הנה כתב במשנה ברורה (סי' שייט סי'ק ס"ב) הקולט שומן הצף ע"פ החלב, גם זה הוא בכלל בורר, על כן יזהר שכשיגיע סמוך לחלב יניח קצת עם החלב וזא שרי, או להיפוך, שיטול קצת מן החלב עם השומן הזה, [אבל ליקח השומן בצמצום אסור אפילו דעתו לאכול לאלתר שהרי הוא לוקח בכף], וכל זה דוקא כשצריך לאכול בשבת דאם לא כן הוי כמכין משבת לחול, ואם אין צריך לו רק שחושש שיפסד ויתקלקל מותר לעשות רק על ידי נכרי כשאינו בורר בצמצום וכנה"ל, דההכנה לחול הוא איסור מדברי סופרים ומותר על ידי נכרי במקום פסידא.

והקשה בספר בני ראם (שיעורי רבינו, עמוד שי"ז) דהרי חזינן הכא דאסרינן משום הכנה אע"פ דהוה הצלה מהפסד, ושרינן רק על ידי נכרי, ותיקשי, דהא הבאנו לעיל כללא דהצלה שאני מהכנה, דאם מתכוין להציל מהפסד אינו נאסר משום הכנה.

ב. גם הכנה וגם הצלה

יש לדון לתרץ (כך תירץ רבינו בבני ראם שם), דהנה יש לעיין במי שיודע שאם לא יכין למוצאי שבת יהיה לו הפסד לא בדבר עצמו אלא ממקום אחר, כגון שאם לא יכין ויסדר את הבית למוצאי שבת הנכרי יקח ממנו קנס, דלכאורה יש לומר דנחשב הדבר כהכנה ולא כהצלה, כיון שההכנה אינה בהכרח שייכת להצלה, דהא הכנה כזו מתיקיימת גם בלי הצלה, דגם אם אין גוי שקונס אפשר להכין.

ולפי זה נימא לתרץ, דמה שלא התיר המשנה ברורה בנטילת שמנת, שבנוטל שמנת מחלב יש שני דברים, חדא, הכנת החלב לשתייה, דבלא שמנת הוה נוח יותר לשתייה, ושנית, עושה גם כן הצלה, דהרי השמנת מזיקה לחלב, ונמצא שעושה גם הכנה וגם הצלה, ונימא דדוקא בכהאי גוונא אסר המשנה ברורה משא"כ באופן דהכנה דכל עניינא הצלה.

[אכן אין הסברא ברורה לאסור בכהאי גוונא, שהרי מכל מקום יש כאן הצלה. ועוד הרי במהרש"ג (שם) הוכיח מהצלה מפני הדליקה והרי התם אף אם יהיה רצונו גם בהשתמשות הכסא שהולך להציל מהאש, מותר, ולא איכפת לך מה שעושה גם הכנה. ויש ליישב].

ג. לחלק בין הנידונים

הנה לכאורה תירוצינו תליא בנידון הני"ל, כשצריך לטלטל הדבר ממקומו של עכשיו, האם שרי להניחו במקום שימשם לאחר השבת, דהרי התם נמי נימא דהוה ב' דברים, טלטול להוציאו מהחדר, וגם טלטול לחדר השני לצורך מוצאי שבת, וההכנה הוה דבר נפרד מהא שבין כך מטלטלו.

ויש לחלק, דאולי התם במניחו במקום שצריך במוצאי שבת עדיפא, דהרי עצם הפעולה שריא, ורק אחר כך קעביד הכנה, משא"כ בדינא דהמשנה ברורה, הרי האיסור הכנה הוא מתחילה. ולא אדע אם החילוק נכון.

ולאידך גיסא יש לחלק, דאף אם בהא דמניחו במקום שצריך למוצאי שבת אסירא, היינו דוקא התם דעושה פעולה נוספת, אבל הכא בשמנת הוה פעולה אחת. וכל זה סברות שאינם מוכרעות.

איסור הכנה

הנה אסור להכין משבת לחול, כגון לסדר הכסאות בשבת עבור סעודת מלוה מלכה.

ויש לעיין מהו כשצריך לטלטל החפץ ממקומו של עכשיו, האם שרי להניחו במקום שימשם לאחר השבת, כגון באופן דכסאות נמצאים בחדר אחד, וצריך להוציאם לחדר אחר, עכשיו שמוציאם לחדר אחר, האם רשאי להכניסם כבר לחדר שצריך שיהיו שם במוצאי שבת.

א. יותר רחוק

הנה מסברא יש לומר דשרי, דהרי עושה זאת גם בלא ההכנה, דהרי בלאו הכי צריך להוציאם מהחדר ולהניחם בחדר אחר. ואכתי צריך עיון.

ואף אם נימא הכי, יש לעיין כאשר החדר היותר קרוב אינו משמש למוצאי שבת, והחדר שצריך למוצאי שבת רחוק יותר, נמצא דעכשיו מטלטלם יותר רחוק לצורך מוצאי שבת.

ונפקא מינה נמי היכא שמוציא כלים מהשולחן בסעודה שלישית, האם יכול להניחם בתוך המנקה כלים, או דילמא יניחם רק על השולחן במטבח.

ב. ממשיך לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור

הנה העירוני דחזינן (סי' ש"ח סעי' ג') בכלי שמלאכתו לאיסור שנמצא בידו, דשרינן לקחתו כרצונו, ומשמע אף כשרצונו לקחתו לשם לצורך מוצאי שבת. והרי יש כאן הכנה ומכל מקום שרינן.

אך אינה ראייה, דדילמא איירי שרצונו שלא יגנב ולא ינזק, ובזה לא אסרינן משום הכנה, ומנא לן דשרינן גם בגוונא דהוה רק הכנה.

והנה האי יסוד דבאופן שמציל הכלי שלא יגנב או ינזק אינו נאסר משום הכנה, כן מבואר בתשובות מהרש"ג (ח"א סי' ס"א) ובתשובות בית ישראל (להגאון ר' ישראל אברהם לנדא אבד"ק בענדין, סי' ס"ב), וטעמם כיון שאין כוונתו בזה להרויח העבודה בחול, רק שהדבר מוכרח להיות בשבת דוקא כדי שלא תגנב או כדי שלא תתקלקל מחוס השמש. והביאו ראייה מהא דמצילין מדליקה בגוונא שאין חשש שיבוא לכבות אע"פ שאינו צריך להחפצים בשבת. וכן פסק במנחת יצחק (ח"ח סי' כ"ד).

ג. ספק צורך היום

כמו כן העירוני דיש לדחות בעוד דרך, דאין ראייה מהא דמוקצה שנמצא בידו דשרינן לקחתו כרצונו, דהנה יש לעיין בספק אם יצטרך לצורך גופו האם שרינן לטלטלו, כגון לטלטל פטיש וספק אם יהא אגוזים, ומצד ספיקא דרבנן לקולא נימא דיש לו מתירין, ואם נימא לחומרא, הנה משכחת לן דמטלטל הפטיש בכהאי גוונא שנמצא בידו לצורך ספק צורך גופו, דצורך גופו אינו מתיר, אבל גם הכנה ליתא דהכל לצורך היום.

להוציא השמנת מהחלב

הנה לכאורה יש לדון להוכיח דאסרינן באופן הני"ל, והיינו באופן

המכון להוצאת כתבי רבינו זצוק"ל

ששו ושמחו בשמחת התורה

אנו שמחים להודיע בזה כי יצא לאור עולם ספר "שב שמעתתא" יחד עם חיבורו הגדול של רבינו

"בית אבי"

על כל ספר שב שמעתתא

למעלה מאלף עמודים, בתוספת השלמות משאר כתבי רבינו, ובסופו קונטרס על עניני ביטול ברוב, מפתח ערכים ומפתח ש"ס מפורטים על השב שמעתתא ועל הבית אבי

ניתן להשיגו אצל משפ' גנחובסקי רח' נועם אלימלך 14 ב"ב טל' 0527639733

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשוננו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה וכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

לאודהבי תורתך

כל מי שנדבה ליבו וחשקה נפשו לסייע בהפצת תורת רבינו זצלה"ה ויתרום לכיסוי הדפסת הגיליון של שבוע

אחד - יוכל לקבל בעזרה"ת קובץ של כל הגליונות

שיצאו לאור בחמש שנים אחרונות על חומש בראשית

המערכת סוקולוב 17 א' דירה 7 ב"ב, טל' 035703949

L5703949@gmail.com